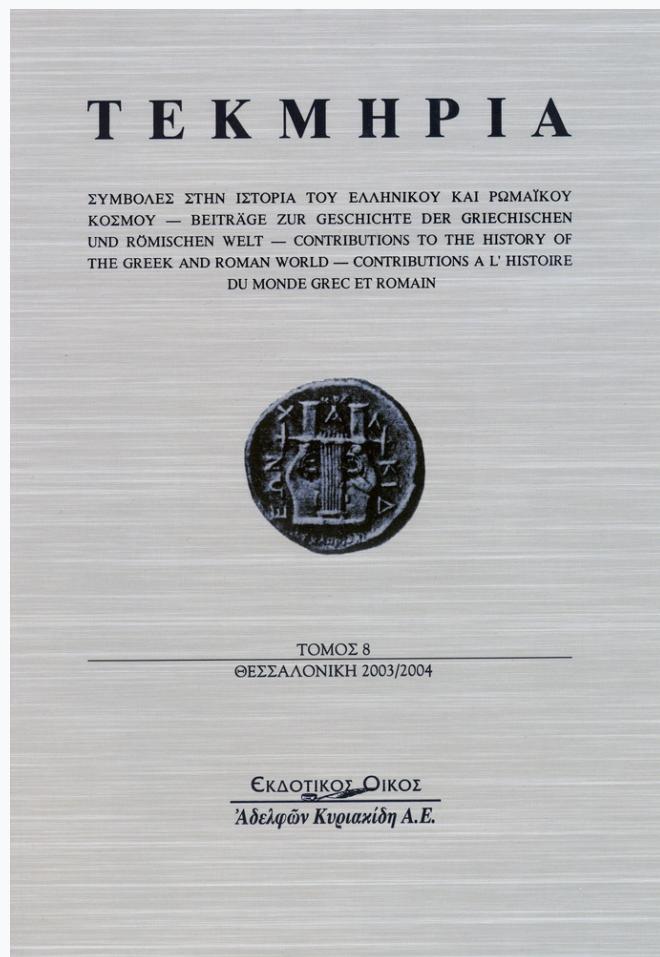

Tekmeria

Vol 8 (2003)

Έπιγραφική μαρτυρία τοῦ πατριάρχη
Ἱεροσολύμων Ἰουβεναλίου

Γ. ΒΕΛΕΝΗΣ

doi: [10.12681/tekmeria.194](https://doi.org/10.12681/tekmeria.194)

To cite this article:

ΒΕΛΕΝΗΣ Γ. . (2003). Έπιγραφική μαρτυρία τοῦ πατριάρχη Ἱεροσολύμων Ἰουβεναλίου. *Tekmeria*, 8, 103–115.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.194>

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΕΛΕΝΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΙΟΥΒΕΝΑΛΙΟΥ

΄Ανατολικά τῆς δημοσίας ὁδοῦ ποὺ ὀδηγεῖ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ πρὸς τὴν Βηθλεέμ ἀποκαλύφθηκε μεγάλης κλίμακας παλαιοχριστιανικὸς ὀκτάγωνο, μὲ προσκτίσματα πρὸς τὰ δυτικά, τὸ ὅποιο ἀποδόθηκε στὸ γνωστὸ ἀπὸ τὶς πηγὲς «Κάθισμα» τῆς Παναγίας¹. Ἀπὸ τὰ προσκτίσματα σώθηκαν ὁρισμένα μόνο διαμερίσματα, ἀταύτιστα πρὸς τὸ παρόν, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν μέρος μιᾶς φαρδιᾶς πτέρυγας ποὺ κατελάμβανε τὴν νότια πλευρὰ τῆς πρόσθιας τοῦ ὄλου συγκροτήματος. Ἡ ἀπέναντι καὶ ἡ δυτικὴ πτέρυγα, καθὼς καὶ ἡ βιορειοδυτικὴ γωνία τοῦ περίκεντρου ναοῦ καταστράφηκαν κατὰ τὴν διάρκεια τῶν ἐργασιῶν ποὺ ἀποσκοποῦσαν στὴ διεύρυνση τοῦ παράπλευρου ὁδοστρώματος².

Οἱ ἀνασκαφικὲς ἔρευνες, ποὺ ἀκολούθησαν μετὰ τὴν καταστροφὴν, ἔφεραν στὸ φῶς μιὰ ψηφιδωτὴ ἐπιγραφὴ, τὴ μόνη, ἐξ ὅσων γνωρίζω, στὸ συγκεκριμένο παλαιοχριστιανικὸ σύνολο. Βρίσκεται στὸ ἀκραίο σωζόμενο τμῆμα τῆς νότιας πτέρυγας, πολὺ κοντά στὸ δρόμο, καὶ κοσμεῖ τὸ λευκὸ ψηφιδωτὸ δάπεδο ἐνὸς μεγάλου δρυθογάνων χώρου, τοῦ μεγαλύτερου ἀπὸ ὄλους ἐκείνους ποὺ ἀνασκάφηκαν στὴ νότια ζώνη τῶν προσκτίσμάτων³. Τὸ πλάτος του εἶναι σχεδὸν ἵδιο μὲ τὸ φάρδος τοῦ Ἱεροῦ βῆματος τοῦ ὄκταγώνου, ἐνῷ ἡ κατὰ μῆκος διάστασή του ἥταν πολὺ μεγαλύτερη, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς τρεῖς παραστάδες τοῦ νότιου τοίχου, οἱ ὅποιες δριζαν τρία τουλάχιστον ἀνισομεγέθη διάχωρα τῆς τάξης τῶν τριῶν μὲ τρισήμισυ μέτρων. Τὸ συνολικὸ ἐμβαδὸν αὐτοῦ τοῦ διαμερίσματος θὰ πρέπει νὰ ἔξεργονοῦσε τὰ 60 τ.μ. καὶ

1. G. Lavas, «The Kathisma of the Holy Virgin: A major New Shrine», *Δελτίον Εὐρωπαϊκού Κέντρου Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Μνημείων (EKBMM)* 2 (2001) 60-103, μὲ παρεμβαλλόμενο κείμενο τῶν R. Avner καὶ I. Giakoumaki στὶς σελ. 81-90 (στὸ ἔξης: Lavas, «Kathisma»).

2. Ὁ.π., σ. 60-64, εἰκ. 2-5. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ δρόμου ἀποκαλύφθηκαν ἐλάχιστα οἰκοδομικά λείψανα, ἐνδέχεται ὅμως νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα, κυρίως στὸ βιορειοδυτικὸ τμῆμα, μετά τὸ ὄδόστρωμα.

3. Ὁ.π., σ. 60-64, εἰκ. 3 (L 292. Η θέση τῆς ἐπιγραφῆς σημειώνεται μὲ μικρὸ διαγραμμασμένο κύκλο).

έπομένως πρόκειται γιατί έναν έπισημο χῶρο, ίδιαίτερα σημαντικὸ γιὰ τὸ ὅλο συγκρότημα, ἵσως τὸν πλέον ἀξιόλογο μετὰ τὸ δικάγωνο. Ἐξάλλου, καὶ ἡ παρουσία τῆς ἐπιγραφῆς, ὅπως καὶ τὸ περιεχόμενό της, διδηγοῦν σὲ ἀνάλογες ἐκτιμήσεις.

Ἐὰν πρόγματι ὁ ἀνεσκαμμένος χῶρος ἀνήκει σὲ ἔνα ἑκτεταμένο σύνολο μοναστηριακοῦ χαρακτήρα, ὅπως ἔχει ἥδη χαρακτηριστεῖ⁴, μὲ προσκυνηματικὸ τὸν περίκεντρο ναό, τότε, τὸ μεγάλο διαμέρισμα μὲ τὴν ψηφιδωτὴ ἐπιγραφὴ θὰ μποροῦσε νὰ ἀποτελεῖ ἔναν ἐπίσημο χῶρο ὑποδοχῆς τῶν προσκυνητῶν ἢ τὴν τράπεζα τῆς διλιγάριθμης μοναστικῆς κοινότητας, ἔνα φαρδὺ καὶ ἐπιμήκη χῶρο ποὺ ἔξυπηρετοῦσε κυρίως τοὺς ἐπισκέπτες. Ὅπενθυμίζεται δτὶ στὴν περιοχὴ τῶν Ἀγίων Τόπων ὑπῆρχαν οἱ «Σπουδαῖοι» μοναχοί, καθὼς καὶ ἄλλα «λειτουργικὰ τάγματα», δηλαδὴ μοναχοί ποὺ ἦταν ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴ φροντίδα τῶν λατρευτικῶν καὶ λειτουργικῶν ἀναγκῶν μέσα στὰ προσκυνήματα⁵.

Τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς ἐντάσσεται μέσα σὲ κύκλο, ὁ ὅποιος δριθετεῖται μὲ λεπτὴ καστανέρουθρη ταινίᾳ, διακοσμημένη μὲ ἰσοσκελεῖς γωνίες μαύρου χρώματος, σὲ κανονικὲς ἀποστάσεις μεταξύ τους, ποὺ τρέχουν ἀριστερόστροφα καὶ φέρουν στὸ ἐσωτερικό τους μιὰ ὑπόλευκη ψηφίδα (Εἰκ. 1)⁶. Ἡ

4. Lavas, «Kathisma», 69.

5. Γιὰ τὸ θέμα τῶν μοναχῶν ποὺ ἔξυπηρετοῦσαν τὰ προσκυνήματα τῶν Ἀγίων Τόπων, ὡς λειτουργικὰ τάγματα, βλ. τὸ λῆμμα τοῦ Ἱ. Ζηζιούλα γιὰ τὰ Ἱεροσόλυμα στὴ Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἔγκυροποιαδείᾳ, τ. 6, στ. 830-844, καὶ εἰδικότερα στὴν στ. 831, δπου γίνεται λόγος γιὰ τοὺς «σπουδαίους μοναχούς» τῶν Ἀγίων Τόπων. Γιὰ τοὺς «Σπουδαίους» βλ. S. Petridès, «Le monastère de Spoudaei à Jérusalem et les Spoudaei de Constantinople», *Echos d' Orient* 4 (1901) 255. Εἰδικότερα γιὰ τοὺς Ἀγίους Τόπους βλ. K. Μηλιαρᾶς, «Περὶ τῶν "Σπουδαίων" μοναχῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ἱεροσολύμων», *Nέα Σιύν* 16 (1921) 697 κέ. Τὸ τάγμα τῶν Σπουδαίων συνδέεται, κυρίως, μὲ τὸ ναὸ τῆς Ἀναστάσεως. Ωστόσο, ἀπὸ τὸν Βίο τοῦ Ἀγίου Θεοδοσίου προκύπτει ἡ παρουσία τους καὶ στὸ προσκύνημα τοῦ Καθίσματος τῆς Παναγίας, σύμφωνα μὲ τὰ γραφόμενα τοῦ μοναχοῦ Κυριλλου: ... ἡ μακαρία Ἰκελία ... δεξαμένη Θεοδόσιον καὶ φάλτην εὐφρέστατον αὐτὸν εὐφροῦσα ἐνκαταλέγει τῷ τάγματι τῶν αὐτόθι ἵπ' αὐτὴν σπουδαίων ... (τῆς τοῦ Καθίσματος ἐκκλησίας).

6. Ὁ.π., 80-81, εἰκ. 19. Ἡ περιγραφὴ στὴν παροῦσα ἐργασία, καθὼς καὶ τὸ ἔρμηνευτικὸ σχέδιο ποὺ ἀκολουθεῖ βασίζονται στὴ δημοσιευμένη αὐτὴ φωτογραφία τῆς ἐπιγραφῆς, τὰ χρώματα τῆς ὅποιας δὲν εἶμαι βέβαιος ἐάν ἀποδίδονται σωστά στὸ ἀντίστοιχο δελτίο τοῦ EKBM. Στὴν περιγραφὴ τῶν χρωμάτων βασίζομαι, ώς ἔνα βαθμό, στὴν παράγραφο τῆς σ. 83 (τοῦ παρεμβαλλόμενου κειμένου τῶν R. Avner καὶ I. Giakoumaki), δπου οἱ καστανέρουθρες ψηφίδες χαρακτηρίζονται κόκκινες (ἐνδεχομένως καὶ νὰ εἶναι) καὶ οἱ ὑπόλευκες ὡς κίτρινες. Ἐπισημαίνεται δτὶ οἱ τετράγωνες παραστάδες (pilasters),

ἐπιφάνεια τοῦ κύκλου δὲν σώζεται διλόκληρη παρὰ μόνο τὸ πάνω μέρος της, τὸ διοποῖ ἀντιστοιχεῖ σὲ λιγότερο ἀπὸ τὸ ἔνα τρίτο τοῦ συνόλου της. Τὸ βάθος καλύπτεται ἀπὸ λευκές καὶ ὑπόλευκες ψηφίδες, ὅπως καὶ τοῦ ὑπόλοιπου ψηφιδωτοῦ δαπέδου, καὶ χωρίζεται μὲ καστανέρυθρους δδηγούς, ἀπὸ τοὺς διοποίους σώζονται μόνον οἱ δύο πρῶτοι. Τὰ γράμματα εἰναι ἵσοϋψῃ καὶ σχηματίζονται μὲ μαῆρες ψηφίδες, χωρίς νὰ ἐφάπτονται στοὺς ὁδηγούς. Ὅπολογίζεται δτὶ τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς ἀναπτυσσόταν σὲ ἐπτὰ σειρές⁷, ἀπὸ τὶς διοποῖς ἡ πρώτη σώζεται ὄλοκληρη, ἀπὸ τὴ δεύτερη λείπει τὸ πρῶτο γράμμα, ἐνῷ ἀπὸ τὴν τρίτη διατηρεῖται ἀποσπασματικὰ τὸ ἐνδιάμεσο τμῆμα τῆς ἀριστερῆς πλευρᾶς.

Ἡ πρώτη σειρὰ περιέχει καλλιτεχνικὸ συμπτίλημα στὸ κέντρο, γραμμένο μὲ μαῆρες ψηφίδες. Φέρει μικρὸ ἴσοσκελὴ σταυρὸ στὴν κορυφὴ καὶ δύο σχηματιποιημένα κλαδιὰ δέντρων στὶς ἄκρες, ὅλα καστανέρυθρου χρώματος. Ἡ δεύτερη σειρὰ περιέχει τὴν ἔκφραση *[Π]ΡΟΝΟΙΑ Κ(ai) ΣΠΟΥΔΗ*, προφανῶς σὲ δοιτὴ πτώση. Ἀπὸ τὴν ἐπόμενη ἀποσπασματικὴ σειρὰ ἀντλεῖται μὲ ἀσφάλεια τὸ ὄνομα κάποιου *[ΙΩ]ΑΝΝΟΥ*, ἐπονται δύο μισοκατεστραμμένα γράμματα, Ε καὶ Ν (ἢ Μ), καὶ ἀκολουθεῖ χάσμα πέντε γραμμάτων. Στὸ τέλος τῆς ἵδιας σειρᾶς διακρίνεται τὸ πάνω τμῆμα ἐνὸς καμπύλου γράμματος, Ε ἢ Σ, δεδομένου δτὶ τὸ δεξὶ τμῆμα του εἶναι δνοικτό.

Σὲ δ.τι ἀφορᾶ στὴν ἀνάγνωση τοῦ συμπτιλήματος, οἱ ἐπικεφαλῆς τοῦ ἀνασκαφικοῦ προγράμματος δὲν συμφωνοῦν μεταξύ τους. Ὁ Γ. Λάββας προτείνει τὴ μεταγραφή: *(ΟΥ)Β(οήθει) -Α- Κ(ύριε)*⁸, ἐνῷ ἡ R. Avner καὶ ἡ συνεργάτιδα τῆς ἀνασκαφῆς E. Γιακουμάκη θεωροῦν δτὶ πρόκειται γιὰ μονόγραμμα⁹, ἀλλὰ δὲν προτείνουν οὔτε καὶ ἐπιχειροῦν ἀνάλυσή του.

γιὰ τὶς διοποῖς γίνεται λόγος στὴν ἵδια παραγγαφο, δὲν βρίσκονται στὴ βρόεια πλευρὰ τοῦ χώρου μὲ τὴν ἐπιγραφή, διποὺς λέγεται, ἀλλὰ προεξέχουν ἀπὸ τὸ νότιο τοῖχο του.

7. Ἀνάλογης σύνθεσης ἐπιγραφὴ μὲ κείμενο ἐπτὰ σειρῶν ἐντὸς κύκλου ἀποκαλύφθηκε πρὸιν ἀπὸ πολλὰ χρόνια σὲ παρόμιο ψηφιδωτὸ δάπεδο λοιπροῦ στὰ Ἱεροσόλυμα. Bλ. Π. Ἀσημακοπούλου-Ατζακᾶ, «Οἱ δωρητὲς στὶς Ἑλληνικές ἀφιερωματικές ἐπιγραφὲς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους στὴν δψιμη ἀρχαιότητα», στό: Ἀρμός (τιμητικὸς τόμος στὸν καθηγητὴ N. K. Μουτσόπουλο) A' Θεσσαλονίκη 1990, σ. 236, 238, εἰκ. 13 (ἀπὸ Crowfoot, PEFQSt 1929, pl. IV).

8. Ὁ.π., 80-81, διόπου γιὰ τὸ σύνολο τῆς ἐπιγραφῆς δίνεται ἡ ἀκόλουθη μεταγραφή.

- i) *(ΟΥ)Β(οήθει) -Α- Κ(ύριε)*
- ii) *(Π)ΡΟΝΟΙΑ Κ(ai) ΣΠΟΥΔΗ ...*
- iii) *(ΙΩΑ)ΝΝΟΥ ΕΝ...*

9. Ὁ.π., 83-84.

Ασυμφωνία διαπιστώνεται ότι της ανάμεσα στοὺς ἀνασκαφεῖς και ὡς πρὸς τὸ ζῆτημα τῆς χρονολόγησης τῆς ἐπιγραφῆς. Ὁ Γ. Λάββας τὴν τοποθετεῖ στὰ τέλη τοῦ 5ου ἢ νωρὶς στὸν 6ο αἰώνα, ἐνῶ οἱ ἀνασκαφεῖς προτείνουν τὸν 5ο αἰώνα και ἀλείνουν πρὸς τὰ τέλη του. Ἐκεῖ ποὺ συμφωνοῦν μεταξύ τους εἶναι ὅτι τὸ συγκεκριμένο δάπεδο τῶν προσκτισμάτων μὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἀποτελεῖ μεταγενέστερη προσθήκη, τουλάχιστον 50 μὲ 70 χρόνια, και ὅτι τὸ δικτάγωνο κτίστηκε στὰ χρόνια τοῦ ἐπισκόπου Ἰεροσολύμων Ἰουβεναλίου (422-458). Διαπιστώνεται μάλιστα μιὰ διάθεση πρώιμης χρονολόγησης τοῦ δικταγώνου μέσα στὰ εἴκοσι χρόνια ποὺ μεσολαβοῦν ἀνάμεσα στὴν Γ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τῆς Ἐφέσου και τὴν Δ' τῆς Χαλκηδόνος (431-451). Στὴν τελευταία και ἐκτενέστερη παρούσιαση τοῦ μνημείου συσχετίζουν τὸ δικτάγωνο, χρονολογικά, μὲ τὴ βασιλικὴ τῆς Santa Maria Maggiore τῆς Ρώμης (432-440)¹⁰. Σὲ διαφορετικὴ δημοσίευσης ἐπιλέγονται τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰώνα¹¹.

Ἡ ἄποψη τῆς R. Avner περὶ ὑπαρξῆς μονογράμματος στὴν ἐπιγραφή, εἶναι πολὺ πειστικὴ και δὲν μένει παρὰ νὰ ἐπιχειρηθεῖ ἡ ἀποκρυπτογράφηση του. Οἱ χαρακτῆρες του εἶναι ἔκπληκτοι και διαβάζονται εύκολα. Ἀντιστοιχοῦν στὰ γράμματα I, O, Y, B, A, P, X, Σ, Κ ὅπου τὸ γιᾶτα ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τὴν προεξέχουσα δρθια κεραία τοῦ βῆτα, τὸ δικρόν και τὸ ὑψηλὸν συναπαρτίζουν τὸν δίφθογγο ου, τὸ ρῶν ἀποδίδεται μὲ τὴν ἀνοικτὴ μορφὴ του στὸ δεξὶ πάνω πέρας τοῦ γράμματος χῆ, ἐνῶ τὸ σῆγμα και τὸ κάπτα συνενώνονται μὲ πετυχημένο τρόπο, χρησιμοποιώντας γιὰ τὸ πρῶτο τῶν δύο γράμματων τὴν ἀρχαιότερη γωνιώδη μορφὴ του. Ἔτσι, ἡ εὐθύγραμμη ψάχη τοῦ γράμματος σῆγμα ἀποτελεῖ ταυτόχρονα τὴν κάθετη κεραία τοῦ γράμματος κάπτα.

Ἀκολουθώντας λοιπὸν τὴ δεδομένη σειρὰ τῶν χαρακτήρων προτείνω τὴν ἀνάγνωση IOYB(ενάλιος) APX(ιεπί)ΣΚ(οπος), γιὰ τὸ συγκεκριμένο μονόγραμμα, σὲ δύναμιστικὴ πτώση, και γιὰ τὸ σύνολο τῆς ἐπιγραφῆς τὴν παρακάτω προκαταρκτικὴ μεταγραφὴ¹².

10. Ὁ.π., 70. Ἡ βασιλικὴ τῆς Santa Maria Maggiore στὴ Ρώμη θεωρεῖται ὡς ὁ ἀρχαιότερος ἀφερομένος στὴ Θεοτόκο ναός. Βλ. R. Krautheimer, *Παλαιοχριστιανικὴ και Βιζαντινὴ Ἀρχιτεκτονικὴ* (μτφρ. Φ. Μαλλούχου-Τουφάνο), Ἀθήνα 1991, 161.

11. Lavas, «Kathisma», 68.

12. Ἡ φιλολογικὴ μεταγραφὴ δίνεται λίγο πρὸ τὸ τέλος τῆς παρούσης μελέτης. Ἡ τελευταία σειρὰ ἐνδέχεται νὰ μὴν περιεῖχε κείμενο, ἀλλὰ νὰ ἔφερε ἕνα συμμετρικὸ διακοσμητικὸ θέμα, ὅπως συμβαίνει σὲ μιὰ ἐπιγραφὴ καλλιτεχνικῶν ἀξιώσεων ἀπὸ τὴν Ἀπάμεια. Βλ. Ἀσημακοπούλου-Ατζακᾶ, δ.π. (σημ. 7), 232, εἰκ. 7 (ἀπό Balty, L' énéque Paul, fig. 4).

+

ΙΟΥΒ(ενάλιος) ΑΡΧ(ιεπί)ΣΚ(οπος)

[Π]ΡΟΝΟΙΑ Κ(αὶ) ΣΠΟΥΔΗ

[ΙΩ]ΑΝΝΟΥ ΕΝ[.....]Σ

- 4 [-----ca 14-16-----]
 [-----ca 13-15-----]
 [-----ca 11-13-----]
 [-----?-----]

Ο μνημονευόμενος Ἰουβενάλιος εἶναι ὁ πρῶτος κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ «πατριάρχης» Ἱεροσολύμων¹³, δ ὅποιος ίεράρχησε στὴν σιωνίτιδα Ἐκκλησίᾳ ὡς ἀπλὸς ἐπίσκοπος, ἀπὸ τὸ 422 ἕως τὸ 451, καὶ στὴ συνέχεια ὡς ἀρχιεπίσκοπος μέχρι τὸ 458. Στὴν πραγματικότητα, ὅμως, τὰ δύο πρῶτα χρόνια τῆς «πατριαρχίας» του¹⁴ παρέμεινε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἔξαιτιας τῆς βίαιης ἀποπομπῆς του ἀπὸ τὸν Αἰγύπτιο μοναχὸ Θεοδόσιο, ὁ ὅποιος ἔξελέγη μονοφυσίτης ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων¹⁵. Τὸ 453 μὲ στρατιωτικὴ ἐπέμβαση τοῦ αὐτοκράτορα Μαρκιανοῦ, ἀπομακρύνθηκε ὁ μονοφυσίτης Θεοδόσιος καὶ ἐπανῆλθε στὴ θέση του ὁ ὁρθόδοξος Ἰουβενάλιος, ὃς ἐνεργὸς πλέον ἀρχιεπίσκοπος Ἱεροσολύμων, πέμπτος στὴν τάξη, τίτλος ποὺ δόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν ἵδιο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, μὲ συνοδικὴ πράξη ποὺ ἔγινε στὶς 26 Οκτωβρίου τοῦ ἔτους 451.

Τὸ συγκεκριμένο μονόγραμμα τοῦ Ἰουβεναλίου μαρτυρεῖ τὴν τελευταία περίοδο τῆς ἱεραρχίας του, κατὰ τὴν διοία ἀνηψιώθηκε σὲ ἀρχιεπίσκοπο (451-458)¹⁶, ἀν καὶ ὁ ἵδιος ὑπερέβαινε στὴν πρᾶξη τὶς ἐκκλησιαστικές του

13. F. Kattenbusch, «Juvenal, erster Patriarch von Jerusalem», *RE*³ 9, 659-662.

14. Ἡ λέξη πατριάρχης καὶ τὰ παράγωγά της τίθενται ἐντὸς εἰσαγωγικῶν ἐπειδὴ ὁ κορυφαῖος αὐτὸς ἐκκλησιαστικός τίτλος δὲν εἶχε ἀκόμη χρησιμοποιηθεῖ στὰ χρόνια τοῦ Ἰουβεναλίου. Ὁ συγκεκριμένος τίτλος θεωρεῖται ὅτι ἀποδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν Κωνσταντινούπολεως Ἀκάκιο, πρὸς τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰ.

15. Bl. C. De Boor, *Theophanis Chronographia I*, Hildesheim-New York 1980, 107.6-27, ὅπου περιγράφονται τὰ σχετικά γεγονότα.

16. Ἀναφορικά μὲ τὸν ἐκκλησιαστικὸ τίτλο τοῦ ἀρχιεπισκόπου βλ. τὸ κατατοπιστικὸ καὶ ἴδιαίτερα ἐκτενὲς λῆμμα τοῦ Γ. Κονιδάρη στὴ Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυρολογία τ. 3, σ. 318-333, διόπου γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὴ μετονομασία τῶν κορυφαίων ἀρχιεπισκόπων σὲ πατριάρχες. Ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιεπισκόπου συνοδεύει τὸ δηνομα τοῦ Ἰουβεναλίου καὶ στὸν Βίο τοῦ Ἅγιου Θεοδοσίου (D. Baldi, *Enchiridion*

άρμοδιότητες, πρὸιν ἀκόμα τοῦ δοθεῖ τὸ ἱεραρχικὸ ἀξίωμα τοῦ πέμπτου στὴν τάξη ἀρχιεπισκόπου¹⁷. Ἐπομένως, ἡ ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴ δίνει ἔνα ἐνδεικτικὸ terminus ante quem (458) γιὰ τὴν ψηφοθέτηση τοῦ συγκεκριμένου δαπέδου καὶ, κατ' ἐπέκταση, γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς ἐνότητας τῶν δυτικῶν προσκτισμάτων, τὰ ὅποια δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀπέχουν κατὰ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀνέγερση τοῦ ὀκταγώνου παρὰ μόνο τόσο, δοῦ ἀπαιτεῖ ἡ σταδιακὴ ἀνοικοδόμηση ἐνὸς ἔργου αὐτῆς τῆς κλίμακας. Εἶναι προφανὲς ὅτι, ὅπως συμβαίνει σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις, θὰ εἴχε δοθεῖ κάποια προτεραιότητα στὸν κατ' ἔξοχὴν ἱερὸν χῶρο τοῦ ὀκταγώνου, ὁ δοποῖος, ἀκόμη καὶ ἐὰν ὑποθέταμε ὅτι δὲν σχετίζεται μὲ τὸ «Κάθισμα» τῆς Παναγίας, ἀποτελεῖ ἔνα ἀναμφίβολο ἔργο τοῦ Ἰουβεναλίου¹⁸. Ἔτσι λοιπόν ἡ ἐπιγραφὴ μὲ τὸ μονόγραμμα ἔρχεται νὰ ἐνισχύσει μὲ τὴ σειρά της τὴν ταύτιση ποὺ ἔχουν προτείνει οἱ ἀνασκαφεῖς μὲ βάση τίς ἐκκλησιαστικὲς πηγές, ἀνατρέπονται ὅμως οἱ ἐκτιμήσεις τους ἀναφορικὰ μὲ τὶς οἰκοδομικὲς φάσεις τοῦ ὄλου συγκροτήματος¹⁹.

Οπως εἶναι γνωστό, στὰ χρόνια τοῦ Ἰουβεναλίου ἐγκατιάστηκε ἡ Λαύρα τοῦ Μεγάλου Εὐθυμίου (429), καθὼς καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἅγιου Στεφάνου (438/439), κοντά στὴν Τερουσαλήμ²⁰. Τὸ δεύτερο ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ἔργα ἔγινε

Locorum Sanctorum, Τερουσαλήμ 1982, 93-94). Ἐπειδὴ ὅμως πρόκειται γιὰ πολὺ μεταγενέστερη ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴν πηγή, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀμεση μαρτυρία γιὰ τὸ συσχετισμό της μὲ τὸ ἀκριβές χρονικὸ πλαίσιο ἀνίδρυσης τοῦ Καθίσματος τῆς Παναγίας.

17. Γιὰ τὸν ἐπίσκοπο Ιουβενάλιο καὶ τὸ ἔργο του βλ. τὸ συνοπτικό, ἀλλὰ περιεκτικὸ λῆμμα τοῦ Ἡ. Κωνσταντινίδη στὴ Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυλοπαίδεια, τ. 6, στ. 918-920, ὅπου γίνεται λόγος καὶ γιὰ κάποιες ὑπερβάσεις δικαιωμάτων του πρὸιν ἀκόμη τοῦ δοθεῖ ἐπίσημα ὁ τίτλος τοῦ ἀρχιεπισκόπου, τὸν δοποῖο διεκδικοῦσε ἐπίμονα, ὅπως καὶ οἱ προκάτοχοί του. Σχετικά μὲ τὸ θέμα βλ. Β. Στεφανίδης, Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία, Ἀθήνα 1978⁴, 284.

18. Γιὰ τὸ «Κάθισμα» τῆς Παναγίας εἴχε προταθεῖ παλαιότερα ἄλλο μνημεῖο, μιὰ βασιλικὴ στὴ θέση Ramat Rahel· βλ. P. Testini, «The "Kathisma" Church and Monastery», στό: Y. Aharoni, *Excavations at Ramat Rahel, Seasons 1959 and 1960*, Ρώμη 1962, 73 κέ., ὅπου καὶ οἱ σχετικές μὲ τὸ θέμα γραμματειακὲς πηγές.

19. Ἡ ὑπαρξη μεταγενέστερης οἰκοδομικῆς φάσης στὸ περίκεντρο κτήριο τοῦ συγκροτήματος ἔχει πιστοποιηθεῖ ἀνασκαφικὰ ἀπὸ τὴν παροινία τῶν δύο ἐπάλληλων δαπέδων του (Lavas, «Kathisma», 73, εἰκ. 9). Δέν συμβαίνει ὅμως τὸ ὄδιο μὲ τὸ ψηφιδωτὸ δάπεδο ποὺ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν, τὸ δοποῖο θὰ πρέπει νὰ συνδεθεῖ μὲ τὴν πρώτη ψηφιδωτὴ ἐπίστρωση τοῦ περίκεντρου ναοῦ.

20. X. Παπαδόπουλος, *Ιστορία τῆς Ἐκκλησίας Τερουσαλήμων*, Ἀθήνα 1970², 176 καὶ 181, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ἀναμφίβολα μὲ τὴν οἰκονομικὴν ὑποστήριξην τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα προσκυνήματα τῶν Ἀγίων Τόπων²¹. Τὸ συγκρότημα τοῦ ὀκταγώνου θὰ μποροῦσε νὰ συνδεθεῖ μὲ τὴν παρούσια τῆς πρώην αὐτοκράτειρας Εὐδοκίας στὴν Ἱερουσαλήμ, συζύγου τοῦ Θεοδοσίου Β', ἡ ὥποια διέμεινε ἐκεῖ ἔξορισμένη ἥδη ἀπὸ τὸ ἔτος 444, ὅπου καὶ πέθανε (+460)²². Θὰ μποροῦσε ἐπίσης νὰ συσχετισθεῖ καὶ μὲ τὴ στρατιωτικὴ παρέμβαση τοῦ αὐτοκράτορα Μαρκιανοῦ, τοῦ ἔτους 453, μιὰ δυναμικὴ ἐνέργεια ποὺ στόχευε στὴν ἀπομάκρυνση τῶν μονοφυσιτῶν καὶ στὴν ἀποκατάσταση τοῦ ὁρθόδοξου Ἰουβεναλίου στὸν ἀρχιεπισκοπικὸ θρόνο τῶν Ἱεροσολύμων.

Τὸ συμπύλημα τῆς ἐπιγραφῆς ἀποδίδεται μὲ ἵδιαιτερα καλλιτεχνικὸ τρόπο καὶ παραπέμπει σὲ μονόγραμμα σφραγίδας. Ἡ θέση του, ἀνάμεσα στὸν πρῶτο ὄδηγὸ καὶ στὸ ὑπεροχείμενο καμπύλο τμῆμα, ὑποχρέωσε τὸν καλλιτέχνην νὰ προβεῖ σὲ μιὰ σύνθεση μὲ τὸ κεντρικὸ τμῆμα ἀρκετά πεπλατυσμένο, ἔτσι ὥστε τὸ μονόγραμμα νὰ ἔχει τὶς ἀπαιτούμενες ἐπιμήκεις ἀναλογίες. Ἔαν λοιπὸν φανταστοῦμε τὸ γράμμα χῇ στὴ συνήθη ἰσοσκελὴ μορφή του, μὲ ἓνα μεγαλύτερο ἄλφα στὸ κάτω τμῆμα του, καθὼς καὶ ἔναν ἀντίστοιχου μεγέθους σταυρὸ σὲ ψηφότερη θέση, τότε προκύπτει τὸ ἴδιο μονόγραμμα μὲ ἀναλογίες ταιριαστὲς γιὰ τὴν ἐγγραφή τους ἐντὸς κύκλου. Είναι πολὺ πιθανόν, μιὰ τέτοια σφραγίδα νὰ κατασκευάστηκε στὴν Κωνσταντινούπολη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐκεῖ παραμονῆς τοῦ Ἰουβεναλίου, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπίσημη ἀναγόρευσή του σὲ ἀρχιεπίσκοπο, καὶ νὰ ἀποτέλεσε τὸ πρότυπο κατὰ τὴ μεταφορὰ τοῦ μονογράμματος στὴν ἐπιγραφή.

Στὴ δεύτερη καὶ τρίτη σειρὰ τῆς ἐπιγραφῆς γίνεται λόγος γιὰ τὸ πρόσωπο ποὺ ἀνέλαβε τὴν κατασκευή, τουλάχιστον, τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου. Ἡ φόρμουλα προνοίᾳ καὶ σπουδῇ σὲ δοτικὴ πτώση ἦ καὶ σὲ γενική ἀπαντᾶ σὲ ἐπι-

21. Krautheimer, ὁ.π. (σημ. 10), 196-198. Σύμφωνα μὲ τὸ συγγραφέα, ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Στεφάνου τῶν Ἱεροσολύμων, στὸν τύπο τῆς βασιλικῆς, ἀποτελεῖ ἔργο τῆς αὐτοκράτειρας Εὐδοκίας καὶ χρονολογεῖται ἀνάμεσα στὸ 437 καὶ τὸ 460. Βλ. καὶ τὴν ἐπόμενη σημείωση.

22. Παπαδόπουλος, ὁ.π. (σημ. 20), 182 καὶ 195, ὅπου ὁ θάνατος τῆς Εὐδοκίας τοποθετεῖται στὸ ἔτος 460, μὲ βάση τὸν Βίο τοῦ Ἀγίου Εὐθυμίου, ἐνῷ στὴ Χρονογραφία τοῦ Θεοφάνη (C. De Boor, 190.14) καταγράφεται στὰ γεγονότα τοῦ πέμπτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Μαρκιανοῦ. Ωστόσο, τὸ ἔτος 460 ἔχει γίνει γενικῶς ἀποδεκτό. Στὴν παραπάνω μονογραφία τοῦ μακαριστοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου ἀναφέρεται ὡς τόπος ταφῆς τῆς αὐτοκράτειρας Εὐδοκίας ἔνας δεύτερος ναὸς τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ὁ ὥποιος ἐγκαινιάστηκε τὴν 26η Ἰουνίου 460, χιωτὶς νὰ παρατίθενται οἱ πηγές του (σελ. 194).

γραφεὶς ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν ἡδη ἀπὸ τοὺς ὕστερους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους²³ καὶ δηλώνει κυρίως τὸν ὑπεύθυνο τοῦ ἔργου. Τὰ δύο γράμματα ἔψιλον (Ε) καὶ νῦ (Ν)²⁴, ποὺ ἔπονται μετὰ τὴν γενικὴ τοῦ δνόματος Ἰωάννου δὲν παρέχουν ἀσφάλεια γιὰ τὴν ἀπόδοσή τους σὲ συγκεκριμένη λέξη. Θὰ μποροῦσαν νὰ συναποτελοῦν τὴν πρόθεση ἐν καὶ νὰ ἀκολουθεῖ κάποια ἔκφραση, δῆπος π.χ. ἐν Χριστῷ, ἢ κάποιος χρονικὸς προσδιορισμὸς τοῦ τύπου ἐν ἔτει..., ἐν χρόνοις ..., ἐν μηνί ... κ.ἄ.²⁵, δῆπος ἀφήνει νὰ ἐννοηθεῖ ἡ R. Avner²⁶. Θὰ μποροῦσε ἐπίσης νὰ ἀποτελοῦν τὴν ἀρχὴ τοῦ ωκεανοῦ, δηλατικοῦ τῆς πράξης, δῆπος π.χ. ἐνίδρυται, ἐνοικιασμένη, ἐνεκανίσθη (ἀντὶ τοῦ δρθοῦ ἀνεκανίσθη) κ.ἄ. Ὄλα αὐτά, καὶ πολλὰ ἄλλα εἴναι πιθανά, ἀφοῦ λείπουν τὰ ὑπόλοιπα συμφραζόμενα. Ἀνάμεσα σὲ αὐτά θὰ πρέπει νὰ γινόταν λόγος γιὰ τὸ εἶδος τοῦ ἔργου, τὸν χρόνο κατασκευῆς καὶ, ἐνδεχομένως, νὰ ὑπῆρχαν περισσότερα τοῦ ἐνός δνόματα.

Φυσικά, δχι μόνον δὲν ἀποκλείεται, ἀλλὰ θὰ ἥταν ἀναμενόμενο, μετὰ τὸ δνομα τοῦ Ἰωάννη νὰ ἀναγραφόταν ἔνα οὐσιαστικὸ μὲ τὸ δποῖο θὰ δηλωνόταν ἡ ἰδιότητά του. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση θὰ ταίριαζε ἡ λέξη ἔγκλειστος, ἀλλὰ μὲ τὸν γραμματικὸ τύπο ἔνκλειστος, -ου, ἢ καὶ τὸν ἀνορθόγραφο ἔνκληστος, -ου, δῆπος δπαντᾶ σὲ σύγχρονη ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν Σκυθόπολη τῆς Ἰδιας περιοχῆς²⁷. Ωστόσο, τὰ εἰκαστικὰ δεδομένα τῆς ἐπιγραφῆς ἔρχονται σὲ ἀντίθεση μὲ αὐτὴ τὴν ἀποψη, δῆπος θὰ φανεῖ στὴ συνέχεια.

23. Βλ. σχετικὰ παραδείγματα στό: Y. Meimaris, *Chronological Systems in Roman-Byzantine Palestine and Arabia. The Evidence of the dated Greek Inscriptions*, ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 2, Ἀθήνα 1992, 59 ἀρ. 8, 116 ἀρ. 93, 117 ἀρ. 94, 174 ἀρ. 47, 175 ἀρ. 49, 50, 52, 180 ἀρ. 71, 184 ἀρ. 87, 188 ἀρ. 99, 189 ἀρ. 104, 193 ἀρ. 117 καὶ 118 κ.ἄ. Στὶς περισσότερες περιπτώσεις ἀναγράφεται μόνον ἡ μία ἀπὸ τὶς δύο λέξεις ἢ καὶ μὲ ἄλλη παρεμφερῆ, δῆπος στὴ σ. 263 ἀρ. 387. Βλ. εἰδικότερα τὴν ἐπιγραφὴ στὴ σ. 178 ἀρ. 64, δημονάντοις ἔχοντας ἔναρξην τοῦ διακοδόμου της πόλεως τῆς Ἰδιας. Παρομοίως στὴ σ. 182 ἀρ. 80. Γιὰ τὴ χρήση τῆς λέξης σπουδὴ βλ. G. Dargon-D. Feissel, *Inscriptions de Cilicie*, Παρίσι 1987, 166.

24. Γιὰ τὴν παρουσία τοῦ νῦ δὲν μποροῦμε νὰ εἴμαστε ἀπολύτως βέβαιοι, ἐπειδὴ σώζεται μόνο τὸ πάνω ἀριστερὸ τμῆμα τοῦ γράμματος. Ἡ σκούρα κάθετη γραμμὴ, ποὺ διακρίνεται σὲ μικρὴ ἀπόσταση πρὸς τὰ δεξιά, ἀνήκει στὸ ὑπόστυμα ἀποκολλημένων ψηφίδων. Θὰ μποροῦσε, ἐπομένως, ἀντὶ τοῦ γράμματος νῦ νὰ προταθεῖ τὸ μῦ, μὲ τὴν προὑπόθεση δτι θὰ παρουσίαζε μία ἔξαιρετικὰ πεπλατυτιμένη μορφή.

25. Βλ. ἐνδεικτικὰ Meimaris, δ.π. (σημ. 23), 69 ἀρ. 2, 70 ἀρ. 7, 87 (29), 107 ἀρ. 71, 108 ἀρ. 75, 113 (88), 116 (93), 131 (131) κ.ἄ.

26. Lavas, «Kathisma», 84.

27. Meimaris, δ.π. (σημ. 23), 86 ἀρ. 19.

Ἐπισημαίνεται ὅτι στὴν ἵδια σειρὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννη διασώθηκε μεγάλο τμῆμα ἀπὸ τὸ λεικὸ βάθος ποὺ μεσολαβοῦσε ἀνάμεσα στὰ πάνω ὅρια τῶν γραμμάτων καὶ τὸν ὑπεροχείμενο δόηγό. Τὰ γεμίσματα αὐτά, τόσο στὴν ἵδια σειρὰ ὅσο καὶ στὴν προηγούμενη, ἀποτελοῦνται ἀπὸ δύο ἔως τέσσερις σειρὲς ψηφίδων, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ πλησιέστερες πρὸς τοὺς ὁδηγοὺς εἰναι εὐθύγραμμες, ἐνῶ οἱ πλησιέστερες πρὸς τὸ κείμενο ἀκολουθοῦν τὸ δεδομένο σχῆμα τῶν γραμμάτων.

Καθώς, λοιπόν, μετὰ τὰ γράμματα Ε καὶ Ν, τὸ γέμισμα παρουσιάζει διπλὸ κυματισμὸ μπροστοῦμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ἀκολουθοῦσαν δύο στοιχεῖα μὲ καμπύλες τὶς πάνω ἀπολήξεις τους, ὅπως τὰ γράμματα Ε, Θ, Ο, Σ, καθώς καὶ τὸ P, ποὺ στὴ συγκεκριμένη ἐπιγραφὴ ἀποδίδεται μὲ ἓναν κανονικὸ κύκλο στὸ πάνω μέρος του. Ἀπὸ τὰ πέντε αὐτὰ γράμματα μπροστὸν νὰ ἀποκλειστοῦν τὸ Ο καὶ τὸ P, ἐπειδὴ οἱ πάνω καμπύλες ἀπολήξεις τους εἰναι πολὺ κλειστὲς καὶ δὲν συμβιβάζονται μὲ τὶς δύο ἀνοικτὲς ὑποδοχὲς τοῦ λευκοῦ βάθους²⁸. Ἔτσι, δὲν ἀπομένουν παρὰ μόνο τὰ γράμματα E, Θ καὶ Σ, ἀπὸ τὰ δποῖα, ἐὰν συνδυασθοῦν ἀνὰ δύο, προκύπτει ἔνας ἐλάχιστος ἀριθμὸς πιθανῶν λέξεων²⁹. Ἀνάμεσα σ' αὐτές, ὡς πιὸ ταιριαστὴ μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ βάθους καὶ τὸ διαθέσιμο μῆκος τοῦ χάσματος, θὰ ἐπέλεγα τὴ μετοχὴ ἐνθέντος καὶ θὰ πρότεινα, γιὰ τὸ σύνολο τῆς ἐπιγραφῆς, τὴν παρακάτω μεταγραφή:

28. Τὸ πάνω τιμῆμα τοῦ ὅμικρον σὲ ὅλες τὶς ἄλλες θέσεις τῆς ἵδιας ἐπιγραφῆς παρουσιάζει ἐλαφρῶς ὀξεία ἀπόληξη ἡ ὁποία ἀκολουθεῖται μὲ δόμοιο τρόπο καὶ ἀπὸ τὶς λευκές ψηφίδες ποὺ ἔπειται ἀμέσως μετὰ τὰ γράμματα Ε καὶ Ν. Ὁ συγκεκριμένος χαρακτήρας τοῦ ὅμικρον προσοικονίζει τὴ σταγονόσχημη μορφὴ του, ἡ ὁποία θὰ ἔξελιχθεῖ μὲ ἐμφατικὸ τρόπο μετὰ τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰώνα καὶ θὰ γενικευθεῖ στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

29. Ἐπισημαίνεται, ἀκόμη μιὰ φορά, ὅτι στὸ τέλος τῆς τρίτης σειρᾶς ἔχει διασωθεῖ τὸ πάνω τμῆμα ἐνὸς καμπύλου γράμματος, κάπτως συμπιεσμένου, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἀπόληξη τῆς προηγούμενης σειρᾶς, ὃπου ὑπάρχει ἔνα H μὲ χαμηλότερη τὴ δεξιὰ κεραία του. Στὸ κενὸ ποὺ μεσολαβεῖ ἀνάμεσα στὸ κολοβὸ N καὶ τὸ τελευταῖο γράμμα τῆς τρίτης σειρᾶς ὑπολογίζεται ὅτι χωροῦσαν πέντε γράμματα. Ἐπομένως, οἱ πιθανότητες γιὰ τὴν παρουσία ἀλλης λέξης ἀπὸ τὴν προτεινόμενη περιορίζονται πολὺ περισπότερο, ἀκόμη καὶ ἀν θέλαμε στὴ θέση τοῦ N νὰ θέσουμε M ἡ νὰ διαβάσουμε τὰ γράμματα EN ὡς πρόθεση. Τὸ συμπιεσμένο γράμμα τῆς τρίτης σειρᾶς ἀποτελεῖ ἴσχυρὴ ἔνδειξη, ὅτι ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖο τῆς ἀναζητούμενης λέξης. Εἰναι προφανές ὅτι ὁ καλλιτέχνης αὐτοῦ τοῦ ἔργου διέθετε πολλές δεξιότητες καὶ ἵσως δὲν ἐπιθυμοῦσε τὸν χωρισμὸ τῶν λέξεων, ὅπως συμβαίνει σὲ ἐπιγραφές αὐξημένων ἀπαιτήσεων.

+

Ιουβ(ενάλιος) Ἀρχ(ιεπί)σκ(οπος).

[Π]ρονοίᾳ κ(αὶ) σπουδῇ

[Ιω]άννου, ἐν[θέντο]ς

4 [-----ca 14-16-----]

[-----ca 13-15-----]

[-----ca 11-13-----]

[-----?-----]

Ἡ μεταγραφὴ τοῦ μονογράμματος δίνεται συμβατικὰ σὲ ὄνομαστικὴ πτώση, ἐπειδὴ δὲν γνωρίζουμε τὴν πρόθεση τοῦ συντάκτη τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐὰν πρόκειται γιὰ ἔμμεση δήλωση τοῦ χρόνου κατασκευῆς τοῦ ἔργου, δπως συμβαίνει κατὰ κανόνα σὲ ψηφιδωτές ἐπιγραφές μὲ ἀναλυτικὰ κείμενα, τότε διφείλουμε νὰ τὸ ἀποδώσουμε μὲ τὴ συνήθη φόρμουλα + (Ἐπι) Ἰουβ(εναλίον), Ἀρχ(ιεπί)σκ(όπου) [Π]ρονοίᾳ κ(ai) ... Καθὼς δῆμως πρόσκειται γιὰ μονόγραμμα μὲ χαρακτηριστικὰ σφραγίδας, ἐνδέχεται νὰ ὑποκρύπτεται μία δήλωση τιμητικῆς προσφορᾶς τοῦ χορηγοῦ πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰουβεναλίου, δπότε θὰ ταίριαζε μία ἔκφραση σὲ δοτικὴ χαριστικὴ τοῦ τύπου + Ἰουβ(εναλίω) Ἀρχ(ιεπί)σκ(όπω) [Π]ρονοίᾳ κ(ai) ... Ἐπίσης, θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε δτὶ ὁ Ἰδιος δ Ἰουβενάλιος ζήτησε τὴν ἀναγραφὴ τοῦ μονογράμματος του στὴν ἐπιγραφή, δηλώνοντας, ἔτσι, μὲ ἐπίσημο καὶ λιτὸ τρόπο τὴν πατρότητα τοῦ ἔργου.

Μὲ τὴ μετοχὴ ἐν[θέντο]ς, ποὺ προτείνεται γιὰ τὴ συμπλήρωση τῆς δεύτερης σειρᾶς, θὰ μποροῦσε νὰ δηλώνεται ἔμμεσα ἡ Ἰδιότητα τοῦ Ἰωάννη. Σύμφωνα μὲ τὴν εἰδικὴ σὲ θέματα ψηφιδωτῶν δαπέδων Π. Ἀσημακοπούλου-Ατζακᾶ, «τὸ ωῆμα τίθημι πολλαπλὰ συνδέεται μὲ τὴν δρολογία τὴ σχετικὴ μὲ τὴν ψήφωση ἀπὸ τὸν 3ο κιόλας προχριστιανικὸ αἰώνα, ...»³⁰. Ἐὰν λοιπὸν ἡ συμπλήρωση είναι δρθή, θὰ ἤταν εὐλογό νὰ ταυτίσουμε τὸν ἀναφερόμενο Ἰωάννη τῆς ἐπιγραφῆς μὲ τὸν ψηφοθέτη τοῦ συγκεκριμένου δαπέδου, ποὺ κατὰ πᾶσα πιθανότητα φιλοτέχνησε καὶ τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ δύο ἐπάλληλα ψηφιδωτὰ δάπεδα τοῦ περίκεντρου κτηρίου³¹.

30. Π. Ἀσημακοπούλου-Ατζακᾶ, *Τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ψηφοθέτη κατὰ τὴν ὄψιν ἀρχαιότητα (3ος-7ος αἰώνας)*, Ἀθῆνα 1993, 52. Τῆς Ἰδίας, *Σύνταγμα τῶν παλαιοχριστιανικῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων τῆς Ἑλλάδος II*, Πελοπόννησος-Στερεά Ἑλλάδα, Θεσσαλονίκη 1987, 31-32, δπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

31. Lavas, «Kathisma», 73, εἰν. 9.

“Οπως καὶ νὰ ἔχει τὸ θέμα, ἐκεῖνο ποὺ κερδίζουμε ἀπὸ τὴ μοναδικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ αὐτοῦ συγκροτήματος τῶν Ἀγίων Τόπων εἶναι ἡ ταύτιση τοῦ μονογράμματος, τὸ δόποιο προσφέρει μιὰ σταθερὴ βάση γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἴστορίας ἐνὸς ἀπὸ τὰ σημαντικότερα χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῶν Ἱεροσολύμων. Πρόκειται γιὰ ἓνα παλαιοχριστιανικὸ συγκρότημα, τὸ δόποιο σχεδιάστηκε, καθὼς φαίνεται, ὡς ἐνιαῖο πρόγραμμα καὶ ὀλοκληρώθηκε γύρω στὸ 455, ἐπὶ ἀρχιεπισκοπίας Ἰουβεναλίου. Θά ἦταν εὐλογὸ νὰ δεῖ κανείς, πίσω ἀπὸ τὸ κορυφαῖο αὐτὸ ἀρχιτεκτονικὸ ἔργο, τὴν παρουσία τῆς κεντρικῆς ἔξουσίας καὶ νὰ τὸ ἐρμηνεύσει ὡς ἐπισφράγισμα μιᾶς θρησκευτικῆς πολιτικῆς στὰ ταραγμένα ἐκεῖνα χρόνια τῆς Δ’ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἄλλὰ καὶ ὡς ἐνδειξη παροχῆς πρόσθετου κύρους στὸν ἀναβαθμισμένο, καὶ τυπικά πλέον, ἰεραρχικὸ θρόνο τῶν Ἱεροσολύμων καὶ, κατ’ ἐπέκταση, στὸν ὁρθόδοξο ἐκπρόσωπό του.

Ἐτσι, μὲ τὴν ἔννοια ποὺ ὁ Ἰουβενάλιος θεωρεῖται ὁ πρῶτος κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ πατριάρχης Ἱεροσολύμων, μὲ τὸν ᾖδιο τρόπο θὰ μποροῦσε νὰ χαρακτηριστεῖ καὶ τὸ συγκρότημα τοῦ «Καθίσματος τῆς Παναγίας» ὡς τὸ πρῶτο χρονολογικὰ ἔργο ἀπὸ τὴν ἀνύψωση τῆς ἐκεῖ ἐπισκοπῆς σὲ πατριαρχεῖο. “Ἐνα ἔργο κορυφαῖο γιὰ τὴν ἴστορία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, κυρίως δύμως γιὰ τὴ χριστιανοσύνη. Ἐνα μεγάλο προσκύνημα στὸν δρόμο πρὸς τὴ Βηθλεέμ, ἀφιερωμένο στὴ μητέρα τοῦ Θεοῦ, ἀντάξιο τοῦ ρόλου ποὺ ἔμελλε νὰ παίξει ὁ προκαθήμενος τῶν Ἀγίων Τόπων, ὡς πέμπτος στὴν τάξη πατριάρχης ἐκείνη τὴν ἐποχή³².

‘Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
Θεσσαλονίκης

Γεώργιος Βελένης

32. Σὲ ἀρκετὲς δημιουργίες, κυρίως θεολόγων, τὸ πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων χαρακτηρίζεται τέταρτο, μὲ πρῶτο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Δηλαδή, ἔξαιρεῖται τὸ πατριαρχεῖο τῆς Ρώμης, παρόλο δι τὸ γίνονται ἀναφορές σὲ ἐκκλησιαστικά ζητήματα τῆς παλαιοχριστιανικῆς περιόδου [Βλ. ἐνδεικτικά Στεφανίδης, δ.π. (σημ. 17) 284]. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τῶν λημμάτων στὴ Θρησκευτικὴ καὶ Ἡθικὴ Ἐγκυροπαίδεια, δι ποὺ, τὸ πατριαρχεῖο Ἱεροσολύμων, σὲ ἄλλα λήμματα μιημιονεύεται ὡς τέταρτο καὶ σὲ ἄλλα ὡς πέμπτο γιὰ τὴν ἕδια περίοδο.

RÉSUMÉ**TÉMOIGNAGE ÉPIGRAPHIQUE
DU PATRIARCHE JUVÉNAL DE JÉRUSALEM**

Etude de l'inscription mosaïque réputée du site archéologique se trouvant au bord de la route qui unit Jérusalem à Bethléem où, d'après les fouilleurs, l' on mit au jour l'église du Siège de Marie.

Il s'agit d'une inscription inscrite dans un cercle qui est conservée en état fragmentaire. Selon les calculs, son texte se déployait sur sept lignes dont la deuxième ainsi que la moitié gauche de la troisième ligne avaient été leus. La première ligne est occupée par une complication artistique à propos de laquelle avait été proposée la transcription (ΟΥ) Β(οήθει) -Α- Κ(ύριε).

La présente étude propose la lecture Ἰουβ(ενάλιος) Ἀρχ(ιεπί)σκ(οπος) (Juvénal Archevêque). Il s'agit du premier patriarche de Jérusalem, du point de vue chronologique. L' inscription date de la dernière période de son ministère (451-458), période qui marque également le début de la refondation de l' ensemble du complexe.

